

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.1.62](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.62)

УДК 338.12

*Є. О. Діденко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ
ORCID: 0000-0003-0290-732X
О. В. Чумак,
студент, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ
ORCID: 0000-0001-8745-2760*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

*Ye. Didenko
PhD in Economics, associate professor of management department,
Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv
O. Chumak
student, Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR ENSURING THE EFFICIENCY OF THE ENTERPRISE

У статті за допомогою матеріалів Державної служби статистики та Міністерства фінансів України досліджено сучасні умови розвитку підприємництва в державі. Зокрема: розглянуто динаміку кількості підприємств та обсягів реалізованої ними продукції, проаналізовано тенденцію зміни індексів інфляції та споживчих цін, розглянуто статистику щодо загальної ефективності діяльності суб'єктів господарювання, а також зміни у структурі їх капіталу. За результатами дослідження встановлено низку загальних проблем розвитку національної економіки, функціонування якої відбувається в контексті наявності широкого спектру бар'єрів, що походять з інноваційної сфери. Відповідно до встановленої мети, в роботі розглянуто сутність ефективності діяльності та охарактеризовано особливості управлінської щодо її забезпечення. Авторами розроблено модель стратегічного підходу до забезпечення ефективності діяльності підприємства, яка спирається на теорію життєвого циклу та положення концепції сталого розвитку суб'єкта господарювання. Дана модель розкриває особливості реалізації стратегічного циклу динамічного розвитку суб'єкта господарювання в контексті досягнення цільових орієнтирів діяльності підприємства, що, в свою чергу, має відбуватися з урахуванням забезпечення економічної, організаційної, соціальної та екологічної ефективності. Окрім того, в роботі охарактеризовано процес дослідження ефективності господарської діяльності підприємства, фундаментом реалізації якого виступає оціночний цикл. З урахуванням положень концепції сталого розвитку, авторами представлено узагальнену систему показників оцінки ефективності діяльності підприємства, що заснована на трьох рівнях (одиничні, групові та інтегральні показники). Також авторами розглянуто актуальні на даний момент

зовнішні фактори сприяння розвитку підприємницького клімату в країні, правильне використання яких має сприяти зростанню ефективності функціонування національного товаровиробника, зміцненню його конкурентоспроможності на економічній безпеці, розвитку іміджу та стратегічного потенціалу.

In the article, using the materials of the State Statistics Service and the Ministry of Finance of Ukraine explores the current conditions of business development in the country. In particular: the dynamics of the number of enterprises and the volume of products sold are analyzed, the tendency of changes in inflation and consumer prices is analyzed, statistics on the general efficiency of activity of economic entities and changes in the structure of their capital are considered. According to the results of the study, a number of common problems of development of the national economy were identified, the functioning of which occurs in the context of the presence of a wide range of barriers originating from the innovation sphere. In accordance with the established goal, the essence of the effectiveness of the activity is considered in the work and the features of management in its maintenance are characterized. The authors have developed a model of strategic approach to ensuring the effectiveness of the enterprise, which is based on the theory of life cycle and the concept of sustainable development of the entity. This model reveals the peculiarities of implementation of the strategic cycle of dynamic development of the economic entity in the context of achieving the targets of the enterprise, which, in turn, must take into account the provision of economic, organizational, social and environmental efficiency. In addition, the paper describes the process of studying the efficiency of economic activity of the enterprise, the basis of which is the evaluation cycle. Taking into account the provisions of the concept of sustainable development, the authors present a generalized system of indicators of performance evaluation of the enterprise, which is based on three levels (single, group and integral indicators). The authors also consider the current external factors contributing to the development of the business climate in the country, the proper use of which should promote the efficiency of the national commodity producer, strengthen its competitiveness in economic security, image development and strategic potential.

Ключові слова: ефективність; стратегічне управління; прибутковість; конкурентоспроможність; імідж; потенціал; економічна безпека; сталий розвиток.

Keywords: efficiency; strategic management; profitability; competitiveness; image; potential; economic security; sustainability.

Постановка проблеми. Як відомо, ключовим стратегічним завданням будь-якого бізнесу виступає досягнення належного рівня його ефективності як основи забезпечення конкурентоспроможного функціонування підприємства на ринку. Проте, вибір шляхів забезпечення у цьому випадку носить для підприємств індивідуальний характер, оскільки залежить від низки факторів. Саме тому доцільним є розробка теоретико-методичних засад та формування практичних рекомендацій із зазначеної проблематики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема теорії, методології і практичним питанням управління ефективністю діяльності підприємства присвячені праці таких науковців, як: О. Амоша, М. Армстронг, Л. Вороніна, Т. Говорушко, А. Гончарук, С. Дзюба, А. Ільїна, П. Журавльов, Й. Завадський, Я. Зеленецький, Р. Каплан, Н. Климаш, В. Ковальов, В. Колпаков, Т. Котарбинський, В. Кредісов, Г. Куденко, А. Куценко, А. Лобанов, М. Майер, І. Маркіна, Ф. Поклонський, М. Рак, В. Сторожук, Н. Туленков, Л. Шимановська та ін.

Постановка завдання. Мета даного дослідження полягає у розкритті концептуальних засад управління ефективністю діяльності підприємства в умовах сучасного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Кризові тенденції, що переслідували вітчизняну економіку поступово почали послаблюватися, про що певною мірою свідчить збільшення кількості суб'єктів господарювання та обсяги реалізації ними продукції (рис. 1), а також індексів інфляції та споживчих цін (рис. 2) протягом останніх років [12, 13].

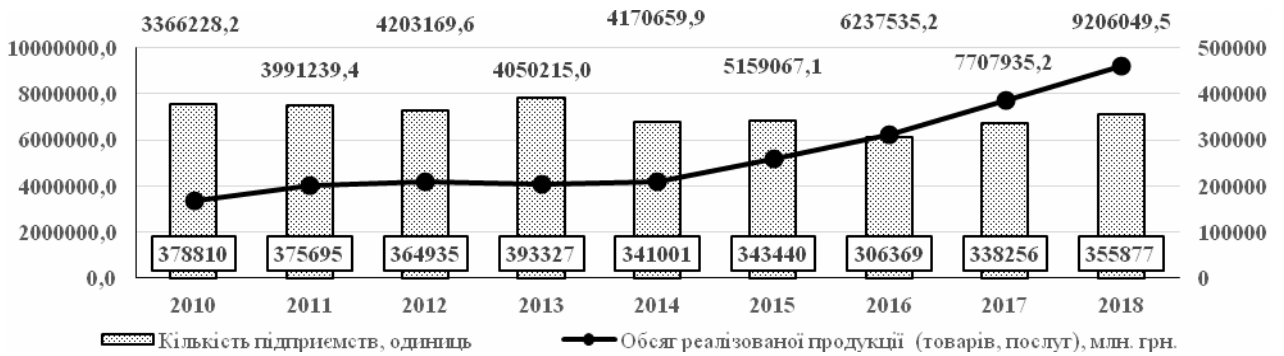

Рис. 1. Динаміка кількості підприємств та обсягів реалізованої ними продукції

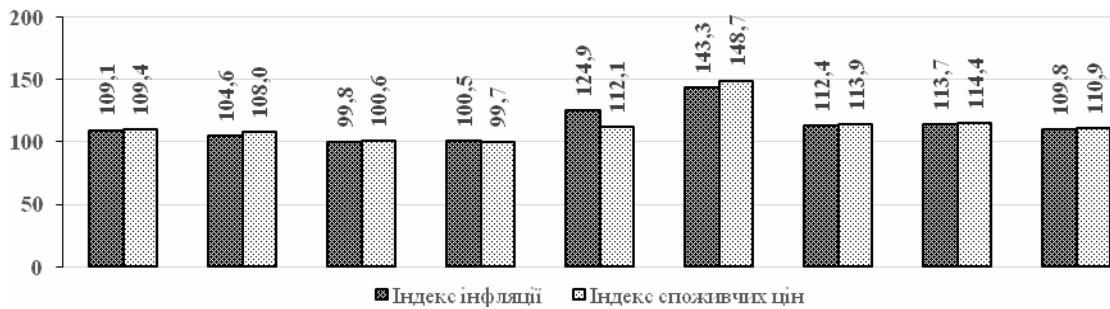

Рис. 2. Динаміка індексів інфляції та споживчих цін

Про поліпшення умов щодо ведення бізнесу в державі свідчать і узагальнені показники результативності господарювання (табл. 1). Як бачимо, частка збиткових підприємств, відповідно до даних Державної служби статистики України [12], у порівнянні з стагнаційними та кризовими роками суттєво знизилася, а загальна успішність функціонування суб'єктів господарювання збільшилася.

Таблиця 1.
Дані щодо загальної ефективності діяльності підприємств

Роки	Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис. грн.	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис. грн.
2010	13906129,7	57,3	155197596,8	42,7	141291467,1
2011	67797898,9	63,5	208896289,9	36,5	141098391,0
2012	35067276,8	63,0	210607600,6	37,0	175540323,8
2013	-22839743,6	65,0	179259608,7	35,0	202099352,3
2014	-590066944,5	65,5	202704533,9	34,5	792771478,4
2015	-373516013,2	73,3	352980433,4	26,7	726496446,6
2016	29705020,1	73,0	396745355,6	27,0	367040335,5
2017	168752792,7	72,4	515460600,5	27,6	346707807,8
2018	288305468,1	73,9	584358002,5	26,1	296052534,4

В свою чергу, зростання обсягу капіталу підприємств дозволяє констатувати розширення масштабів бізнесу. Структура ж капіталу говорить про високий рівень залежності вітчизняних бізнес-моделей від кредитних ресурсів, що істотним чином послаблює рівень економічної безпеки підприємств (рис. 3) [12]. Так, за останні три роки частка власного капіталу не перевищувала 25% у загальній структурі, а доля поточних зобов'язань зросла майже до 60%. Дана ситуація є загрозовою для національного товаровиробника і економіки України загалом, оскільки остання особливо чутлива до зовнішніх дестабілізуючих факторів, які істотним чином визначають інвестиційний клімат в державі.

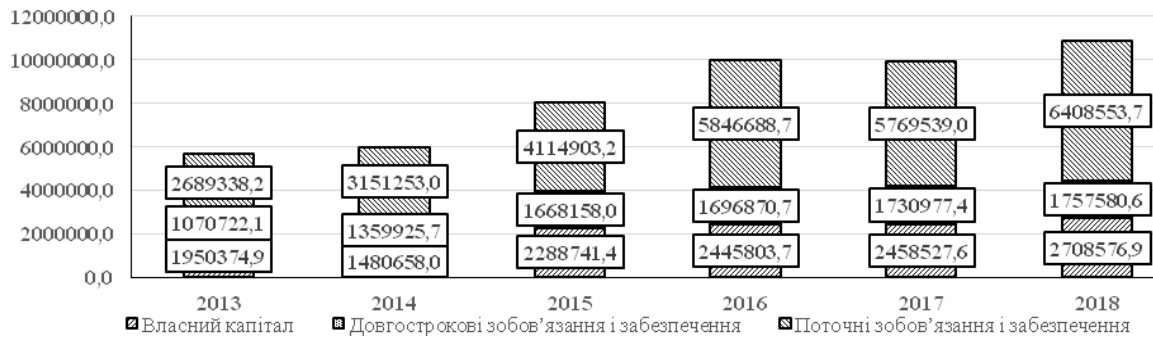

Рис. 3. Загальна структура капіталу підприємств, млн. грн.

Проте, на даному етапі господарювання бачимо суттєве зростання ефективності як операційної, так і господарської діяльності загалом (рис. 4) [12], про що свідчать максимальні за останнє десятиріччя значення відповідних показників рентабельності.

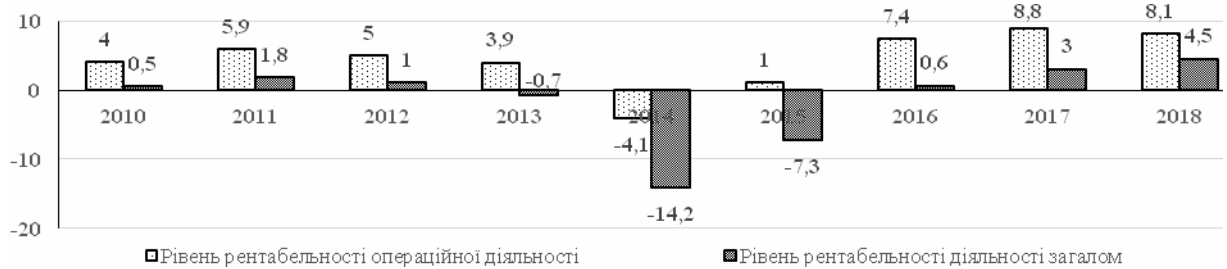

Рис. 4. Динаміка показників рентабельності господарської діяльності підприємств, %

Але економічне зростання ускладнюється низкою бар'єрів інноваційної сфери, зокрема [5, 7]: недосконалість державної інноваційної політики, відсутність дієвої стратегії інноваційного розвитку, нестача фінансування інноваційних видів діяльності, відсутність адекватних систем кредитування й страхування інноваційної сфери, відсутність мотивації до інноваційної активності, низький рівень стимулювання кваліфікованої робочої сили, відсутність взаємозв'язку між наукою та виробництвом.

Зазначені тенденції підтверджуються іноземними фахівцями [15]. До Ключових проблем розвитку економіки України вони відносять: недосконалу нормативно-правову базу, недостатню сприятливість бізнес-середовища, недостатній розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, погано розвинену інфраструктуру, низьку екологічну стійкість та недостатність «зелених» ініціатив, нестачу інвестицій та їх недостатню капіталізацію, поганий стан інноваційних зв'язків та слабку дифузію знань тощо.

Зазначене демонструє важливість пошуку джерел зростання ефективності діяльності підприємств, що здійснюють діяльність в умовах загроз зовнішнього середовища.

Тлумачення сутності ефективності діяльності мають у наукових колах певні розбіжності [8, 14]. Так, наприклад, одні під ефективністю можна розуміти сукупність різних соціально-економічних процесів та явищ, які пов'язані з досягненням результату та раціональним використанням ресурсів. В свою чергу, інші вважають, що це відношення результату, тобто ефекту, до витрат, що забезпечують його отримання. У підсумку можна зробити висновок, що це найважливіше завдання підприємницького менеджменту, яке має дозволити створити передумови подальшого нормального функціонування підприємства. Проте останнє є доволі відносним, оскільки цілі господарської діяльності у суб'єктів ринку різняться. У той час, як одне підприємство розцінює власну ефективність діяльності з точки зору мінімізації збитків, друге – концентруватиме увагу на забезпеченні виживання на основі принципу беззбитковості та створення мінімальної позитивної динаміки розвитку, а третє – займатиметься питаннями зростання прибутковості господарювання, укріплення іміджу, розвитку власного потенціалу та зміцнення економічної безпеки. Це твердження пояснюється перебуванням суб'єктів ринку на різних етапах. Окрім того, важливим аспектом управління ефективністю діяльності виступає і сама дієвість менеджменту підприємства, що у різних суб'єктів ринку також відрізняється відповідно до теорії життєвого циклу (життєвий цикл галузі, підприємства та продукту [11]).

У стратегічному контексті управління ефективністю діяльності, яка, в свою чергу, включає економічну, організаційну, соціальну та екологічну складові [6, 9], базується на реалізації підприємством стратегії відповідно до етапів циклу динамічного розвитку. Це пояснюється тим, що на сучасному етапі, в умовах інтеграції України до міжнародного господарського комплексу, особливо з урахуванням нинішніх, турбулентних процесів, виникає низка нових завдань, вирішення яких неможливе з використанням застарілих методів і підходів до управління ефективністю діяльності на підприємствах. Саме тому, виникає

потреба розглядати економічну ефективність не лише з позиції використання економічних та трудових ресурсів, а ще й з точки зору збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу регіонів і країни загалом.

В свою чергу, циклу динамічного розвитку передбачає [4, 6]:

- опрацювання місії;
- визначення цільової орієнтації загальної стратегії;
- оцінка умов функціонування та аналіз потенціалу;
- формування портфелю стратегій;
- встановлення цілей та завдань стратегій;
- дослідження альтернативних параметрів стратегій;
- створення системи управління сталим розвитком задля належного впровадження комплексної стратегії у життя;

- реалізація оптимізованого портфелю стратегій в ході господарювання підприємства.

Відповідно до зазначеного, на рис. 5 представимо стратегічний підхід до забезпечення ефективності діяльності підприємства.

Варто підкреслити, що різновиди ефективності діяльності, зазначені вище, є тісно взаємопов'язаними між собою. Адже зростання економічної ефективності зумовлює зростання інших її видів; соціальна ефективність об'єднує ознаки економічної та організаційної ефективності та спрямована на повне задоволення потреб працівників, а екологічна ефективність пов'язана з економічною, оскільки передбачає ощадливе виробництво та виготовлення екологічної продукції тощо.

Як відомо, з точки зору загального менеджменту економічна діяльність підприємства, яка спрямована на нарощування конкурентних переваг і забезпечення з їх допомогою стійкості позицій, значною мірою залежить від своєчасного, правильного управління функціонуванням. Управління варто розглядати як динамічний процес, який складається з певної сукупності етапів, досягати успіху який може лише за умов скоординованих дій, правильно обраних принципів, методів та підходів управління, що забезпечують впровадження дієвого в конкретних умовах механізму.

Здійснення реалізації механізму управління, відповідно до теорії менеджменту, супроводжується комплексним дослідженням, що передбачає оцінку діяльності підприємства та прогнозування його результатів у перспективі. Останнє покликане формувати орієнтири розвитку суб'єкта господарювання в контексті реалізації ним стратегічних рішень у майбутньому, а також встановлювати ймовірний вплив тих чи інших факторів на зміну очікуваних результатів.

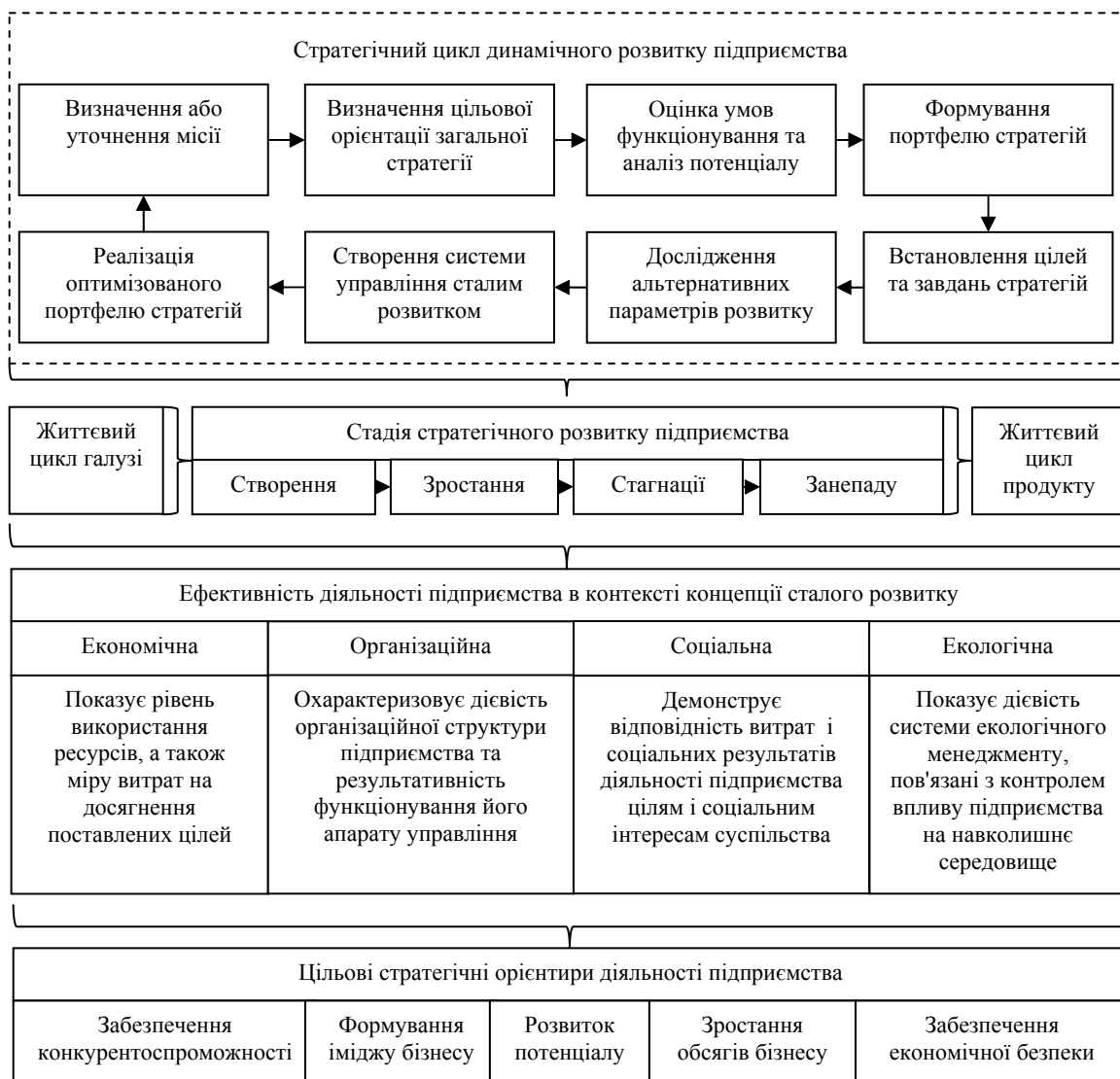

Рис. 5. Модель стратегічного підходу до забезпечення ефективності діяльності підприємства в контексті концепції сталого розвитку

Процес оцінювання ефективності діяльності підприємства [2], результати здійснення якого лягають у основу аналітичної роботи, носить циклічний характер та передбачає такі ключові дії:

- формування інформаційної бази;
- визначення одиничних, узагальнюючих, а також інтегрального показників;
- оцінка ефективності господарської діяльності.

На основі зазначеного наведено на рис. 6 процес дослідження ефективності господарської діяльності підприємства.

Сучасний інструментарій оцінки ефективності діяльності підприємств є досить широким: від набору класичних показників до нових концепцій економічної вартості та збалансованої системи показників. Окрім того, підхід до оцінювання ефективності діяльності підприємства може здійснюватися на основі застосування цільового підходу (конкурентоспроможність, імідж, потенціал, економічна безпека) та ситуаційної необхідності (поглиблена оцінка, експрес-аналіз).

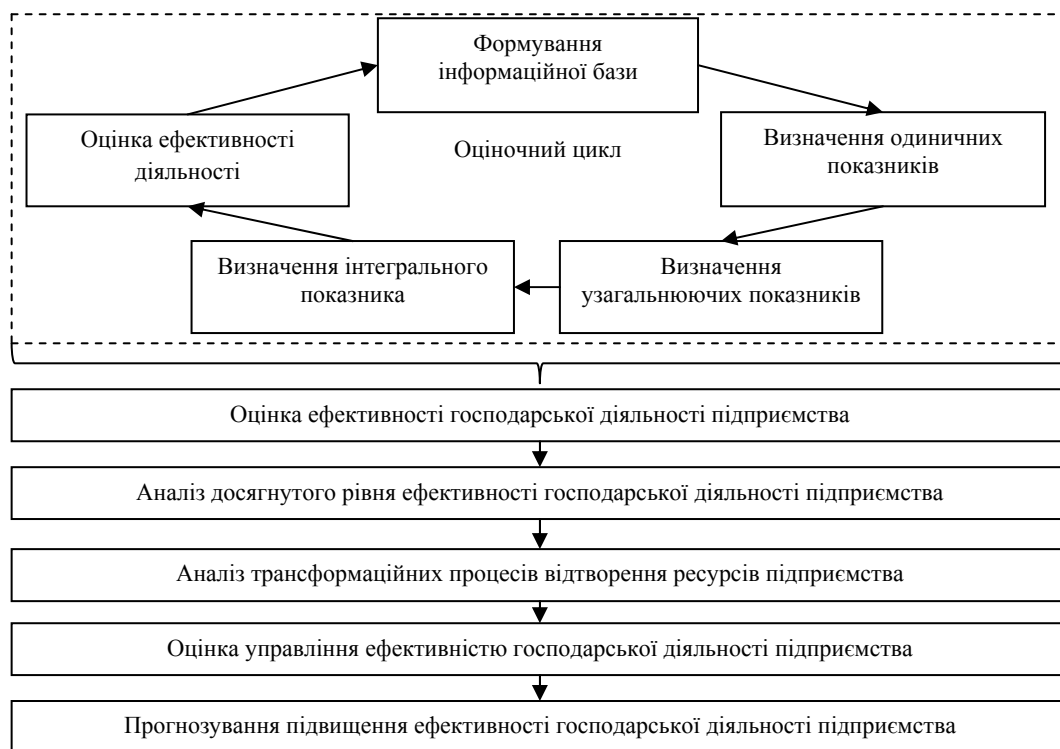

Рис. 6. Процес дослідження ефективності господарської діяльності підприємства

Враховуючи положення концепції сталого розвитку підприємства [1, 9], представимо у табл. 2 узагальнену систему показників, за допомогою яких може здійснюватися оцінювання економічної ефективності господарської діяльності суб'єкту ринку.

Таблиця 2.
Узагальнена система показників оцінки ефективності діяльності підприємства

Інтегральний показник	Групові показники	Одиничні показники
Ефективність діяльності	1. Економічна ефективність діяльності	1. Показники оцінки виробничої діяльності
		2. Показники оцінки використання необоротних активів
		3. Показники оцінки використання оборотних активів
		4. Показники вартості або капіталізації компанії
		5. Показники використання матеріальних ресурсів
	2. Організаційна ефективність діяльності	1. Показники врахування інтересів і потреб зацікавлених сторін (акціонерів, вищого керівництва, споживачів)
		2. Показники використання трудових ресурсів
	3. Соціальна ефективність діяльності	1. Показники оцінки культури виробництва
		2. Показники задоволеності умовами праці
		3. Показники оцінки соціальних виплат працівникам
	4. Екологічна ефективність діяльності	1. Показники зниження екологічних витрат
		2. Показники зниження витрат на попередження відходів
		3. Показники зниження витрат на попередження забруднення середовища

Загалом же дієвість менеджменту у сфері управління ефективністю діяльності підприємства визначається не лише внутрішніми аспектами господарювання, а і зовнішньою складовою, яка обумовлює підприємницький клімат в державі (рис. 7) [10, 12].

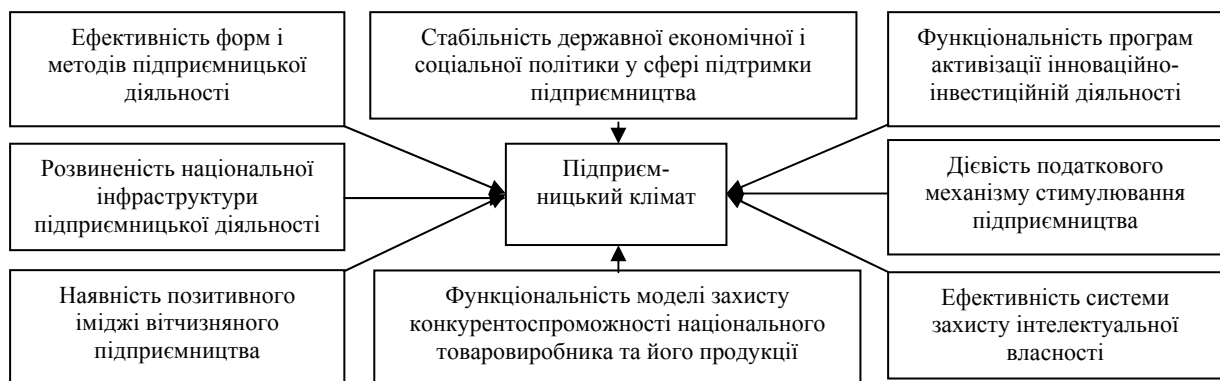

Рис. 7. Зовнішні фактори сприяння розвитку підприємницького клімату

Висновки. Як бачимо, на сьогодні існує багато проблем, що перешкоджають розвитку вітчизняного підприємництва. Проте спостерігається певне поліпшення умов, про що свідчать тенденції розвитку національної економіки. Разом з тим наявною є зміна концепції ведення бізнесу, що продиктована лідерами світових ринків і до якої більшості вітчизняних товаровиробників ще доведеться пристосовуватися. Так концепція сталого розвитку вимагає від менеджменту підприємств часткового перенесення акценту з організаційно-економічної ефективності господарської діяльності на соціальний та екологічний аспект, що потребує зміни реалізуємих суб'єктами ринку стратегій. Представлена ж модель стратегічного підходу до забезпечення ефективності діяльності підприємства в контексті концепції сталого розвитку розкриває ключові особливості зазначених змін, що, в свою чергу, має сприяти пришвидшенню адаптації вітчизняних товаровиробників до новітніх умов ведення бізнесу.

Література.

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності підприємств: теорія, методика, аналіз / В. Г. Андрійчук // Київський національний економічний ун-т. – К. : КНЕУ, 2010. – 292 с.
2. Гречан А. П. Діагностика ефективності діяльності підприємств // А. П. Гречан, Н. Й. Радіонова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2011. – № 10 (164), Ч. 1. – С. 56-61.
3. Говорушко Т. А. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу : [монографія] / Т. А. Говорушко, Н. І. Клімаш. – К. : Логос, 2013. – 204 с.
4. Гудзинський О. Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект) : монографія / О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Т. О. Гуренко // К. : ПК ДСЗУ, 2010. – 212 с.
5. Діденко Є. О. Основи стратегічного планування інноваційного розвитку підприємства / Є. О. Діденко, А. А. Андрушко // Ефективна економіка. – 2018. – № 11. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6670>.
6. Діденко Є. О. Стратегічний аспект управління конкурентоспроможністю підприємства / Є. О. Діденко, Г. М. Когут // Ефективна економіка. – 2019. – № 11. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7428>.
7. Діденко Є. О. Процес інноваційного розвитку підприємства та його особливості / Є. О. Діденко, Ю. С. Моторна // Ефективна економіка. – 2019. – № 1. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6848>.
8. Економіка підприємства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Мельник Л. Г. та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Г. Мельника. – Суми : Університетський книга. – 2012. – 863 с.
9. Лопатинський Ю.М. Концепція сталого розвитку як фактор конкурентоспроможності національної економіки / Ю. М. Лопатинський, В. І. Меглей // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2016. – Випуск 777-778. – С. 35-40.
10. Мадзігон В. Шляхи підвищення ефективності підприємницької діяльності підприємства / В. Мадзігон // Молодь і ринок. – 2011. – № 3 (74). – С. 21-25.
11. Матюшенко О. І. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка / О. І. Матюшенко // Проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 82-91.
12. Офіційний сайт «Державна служба статистики України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Офіційний сайт «Міністерство фінансів України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>.
14. Стукан Т. М. Теоретичні аспекти дослідження питань ефективності діяльності аграрних підприємств / Т. М. Стукан // Інтелект ХХІ. – 2016. – № 5. – С. 115-120.
15. Global Innovation Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>.

References.

1. Andriychuk, V. H. (2010), *Efektivnist' diial'nosti pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz* [Efficiency of enterprise activity: theory, methodology, analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Hrechan, A. P. and Radionova, N. J. (2011), "Diagnosis of efficiency of activity of the enterprises", *Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, vol. 10 (164), pp. 56-51.
3. Hovorushko, T. A. and Klimash, N. I. (2013), *Upravlinnia efektyvnistiu diial'nosti pidpriemstv na osnovi vartisno-orientovanoho pidkhodu* [Enterprise performance management based on cost-oriented approach], Lohos, Kyiv, Ukraine.
4. Hudzyns'kyj, O. D. Sudomyr, S. M. and Hurenko, T. O. (2010), *Upravlinnia formuvanniam konkurentospromozhnoho potentsialu pidpriemstv* [Management of formation of competitive potential of enterprises], IPK DSZU, Kyiv, Ukraine.
5. Didenko, Ye. O. and Andrushko, A. A. (2018), "The bases of strategic planning of innovative development of the enterprise", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6670> (Accessed 12 Dec 2019).
6. Didenko, Ye. O. and Kogut, G. M. (2019), "Strategic aspect of enterprise competitiveness management", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6670> (Accessed 09 Dec 2019).
7. Didenko, Ye. O. and Motorna, Yu. S. (2019), "The process of innovation development of the enterprise and its features", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6848> (Accessed 09 Dec 2019).
8. Mel'nyk, L. H. (2012), *Ekonomika pidpriemstva* [The economy of the enterprise], Universytets'kyj knyha, Sumy, Ukraine.
9. Lopatyns'kyj, Yu. M. and Mehlej, V. I. (2016), "The concept of sustainable development as a factor of competitiveness of the national economy", *Naukovyj visnyk Chernivets'koho universytetu*, vol. 777-778, pp. 35-40.
10. Madzihon, V. (2011), "Ways to increase the efficiency of business enterprise", *Molod' i rynek*, vol. 3 (74), pp. 21-25.
11. Matiushenko, O. I. (2010), "Enterprise life cycle: essence, models, evaluation", *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 82-91.
12. Official site «State Statistics Service of Ukraine» (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 16 Nov 2019).
13. Official site «Ministry of Finance of Ukraine» (2019), available at: <http://minfin.gov.ua> (Accessed 02 Dec 2019).
14. Stukan, T. M. (2016), "Theoretical aspects of research of questions of efficiency of activity of agrarian enterprises", *Intelekt XXI*, vol. 5, pp. 115-120.
15. Global Innovation Index (2019), available at: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator> (Accessed 10 Dec 2019).

Стаття надійшла до редакції 11.01.2020 р.